

FRANCZIAORSZÁGI PROT. EGYHÁZI VISZONYOK.

(A választások eredménye a francia ref. egyházban. Daudet A. „L'évangéliste“ című regénye s a protestantismus és az üdv hadserge. A kath. és prot. theol. facultások.)

Páris, 1883, mártius.

Szerkesztő úr!

Az egyházi választások, melyeket legutóbbi tudósításomban jeleztem a franciaországi egész egyházban megtörténtek; ma már közölhetem az eredményt. Miként előre megmondottam, a küzdelem Párisban nagyon heves volt, különösen az Oratoire ekklezsiában, mely a consistorium székhelye. A múlt évben ez ekklezsiában az orthodoxok aránylag csekély többséggel lettek megverve; ennél fogva abban bizakodtak, hogy az ez évi választás alkalmával viszszaadítják. E célból semmit sem hanyagoltak el; mindenről előre gondoskodtak, minden módot felhasználtak, hogy vágyaik célját elérjék. Ha a tárgy bárminő csekély gúnyt megengedne, de *visu* sok, nagyon is nevetéses tényt idézhetnek, melyek ad *majorem Dei gloriam* történtek. De úgy vélekedem, hogy e tények felett inkább sajnálkoznunk kell, mintsem hieszteljük. Fáradságos buzgólkodások ellenére az orthodoxok kénytelenek voltak elnézni, hogy miként siklott ki kezeikből az eredmény, melyet *per fas et nefas* hajhásztak. Vere ségők sokkal jelentékenyebb volt, mint a múlt évben. A szabadelvű jelöltek kétharmaddal nagyobb többséget nyertek, mint az 1882. évben. A párisi többi ekklezsiákban körülbelül a múlt évi viszonyok maradtak meg; az orthodoxok megtartották többségüket.

A választások előtt a szabadelvűek mindent megtettek a kiegyezésre; egyszerűen azt kérték, hogy mindenik párisi ekklezsiában válaszsának be egy-egy szabadelvűt s ajánlották, hogy részükről is beválasztanak egy orthodox tagot az Oratoire ekklezsiában. Minden ajánlatok visszautasított. Hogy mennyire nem békülékenyek az orthodoxok, az mutatja legvilágosabban, miszerint nemcsak hogy az ajánlott szabadelvűt nem fogadták el, hanem maga az orthodox jelölt is, kit a szabadelvűek a választóknak ajánlottak, kötelességének vélte nyilvánosan kijelenteni, hogy nem fogadja el a szabadelvűek szava-

zatait. A szabadelvűek mégis reá szavaztak az orthodox jelöltre, aki csaknem egyakarattal megválasztatott s ma az egyházi tanácsnak tagja. A szabadelvűek nagyon is helyesen tették, hogy első gondolatok mellett megmaradtak; igazságot gyakoroltak, s midőn határozottan állították, hogy az egyházban akarnak maradni, helyet kívántak adni abban mindenkinek, még ott is, a hol ők voltak az urak.

Február 23-án a consistorium ülést tartott, hogy a különböző egyházakban tartott választásokat megerősítse és hivatalos testületét három évi tartamra beállítsa. Az oratoiri ekklezsiában kapott vereségük érzetében az orthodoxok ellenségeskedésüket teljesen elárulták azáltal, hogy nem nevezték ki a testületbe azt a szabadelvű tagot, a melyet a múlt évben ők magok minden ellenzés nélkül neveztek ki. És az, a kit e szerint mellőztek, a párisi egyház egyik legtekintélyesebb embere, a párisi bibliai egyletnek meg a franciaországi protestáns történelmi társulatnak az elnöke stb. Schickler ur. Miként ön láthatja, ebből éppen nem lehet békés jövőt jósolni, s ez egyszersmind megerősíti azt, a mit gyakran mondtam, hogy azok, a kik azt hiszik, hogy a franciaországi protestantismus különböző irányzatai előbbutóbb egyesülnek, nagyon ámitják magukat. Én tanulmányoztam a dolgokat, s elég közlelről láttam az embereket arra, hogy állithassam, miszerint minél inkább haladunk, a távolság, mely a különböző irányokat elválasztja, annál nagyobbak tetszik.

Körülbelől teljesen ismerjük a vidéki választások eredményét. Nem sokat változtat a korábbi viszonyokon; meglehet néhány százal gyarapodott a szabadelvűek szavazata. Általában azt mondhatjuk, hogy a francia reformált egyház ma is abban az állapotban van, melyben ezelőtt: két csaknem egyenlő erejű részre szakadva. A vidéki választásokat illetőleg azonban, a mi egyébiránt régebbi azon állításom támogatására szolgál, a melyet az orthodoxok és szabadelvűek közt való kibékülésre nézve mondtam, azt a jelenséget említem fel, miszerint az orthodoxok a vidéken oly helyeken, hol kisebbségben vannak, azt a szokást vették fel, hogy a választások iránt nem érdeklődnek s külön isteni tiszteletet tartanak a hivatalos templomon kívül, e szerint a menyinyiben tehetik, tényleg végrehajtják a két párt különválását. Az orthodoxok lapjai tehát tudva valótlanságot állítanak, mikor azt mondják, hogy a szabadelvűek, a hol többségben vannak, a kisebbséget kizárják. Valójában nehéz dolog volna valakit valamiben részeltetni, midőn ez kinyilatkoztatja, hogy semmit sem akar attól elfogadni, a ki neki valamit ajánl. Hisz senkit sem lehet *ma n u militari* kényszeríteni, hogy oly társaságba lépjék,

melynek semmi áron sem akar tagja lenni. Hogy a szabadelvűek készséggel részletetik az orthodoxokat mindenben, annak látható bizonyítéka az, hogy Lyonban a nagy ekkleziában, a mely nagyobbára szabadelvűekből áll, az egyházi tanácsba több orthodox tagot béválasztottak; más példákat is idézhetnék, különösen az oratoiri ekkleziát Párisban. A valóság az, miszerint az orthodoxok elve: minden vagy semmi. És a hol azt látják, hogy nem lehetnek a helyzet urai, nem vesznek részt a választásokban s külön kis ekkleziákat alkotnak. Ellenben a hol urak tudnak lenni, ott szavaznak s kizárják az egyházból mind azt, a ki nem éppen úgy gondolkodik, mint ők. Egyébiránt ily tények felett nem szabad megütödnünk, a történelem mutatja, hogy minden orthodoxia, minden időben, e szerint cselekedett; ez az orthodoxia természetében van, hisz azonnal megszűnnék létezni, mihelyt megszűnnék így járni el.

Engedje meg szerkesztő ur, hogy most szóljak A. Daudet urnak utolsó művéről, hisz Franciaországban az egész sajtó, a politikai meg irodalmi, s különösen az egyházi nagyon sokat beszélt róla. Ennek a regénynek a czime „Az Evangelistanó.” Tartalma négy sorban ez: a története egy gazdag, vakbuzgó protestansnőnek, a ki vagyonát arra fordítja, hogy a gyengéket vagy elcsábítottakat hatalmába kerítse, hogy egy különös munkára, az evangelium hirdetésére felhasználja. Névszerint egy fiatal leánynak Ebsen Eline kisaszszony elcsábításának a történelme; a leány elhagyja anyját, hogy Autheman asszornynak, annak a milliomos kemény, fásult szívű nőnek zászlója alá álljon, a ki Port-Salutban egy exaltált iskolát szervezett, hol mindkét nemű különösen nő evangelistákat képez, kiket azután a világba szét küld, hogy valójában esztelen tanait terjeszszék.

Mivel ennek a regénynek szerzője nem középszerű író, ellenkezőleg egyike a legfelvettebb íróknak, kinek műveit ezerekre menő példányokban adják el, a protestans világban bizonyos mozgalmat keltett fel a könyv megjelenése. Meglehet, nincs igazam, midőn azt mondom, hogy általában a protestans világban; mert a mozgalom kiválóan a párisi orthodox protestáns körben keletkezett és volt nagy. Némely orthodoxok annyira mentek együgyűségökben, hogy az író kérdőre vonták. Ez, miként gondolni lehet, azzal igyekezett megnyugtanni látogatóit, hogy menyreföldre esküdözött, hogy soha sem gondolt reájok. Így illet művelt emberhez, ennek azonban semmi értéke sincs.

Irodalmi tekintetben, illetékes bírálók nézete szerint, Daudet ur e műve legjobb munkáinak egyike. Sok kellemmel, gyöngéd, magasztos érzelmek vannak lapjain. Az Ebsen-család belseje például oly valódi művésznek munkája, ki tud írni és az emberi sziv érzelmeit meg tudja figyelni. Aussandon papnak jelleme élethű, vonzó. Ennek az öreg hugenottának erős hite, hajthatlan erélye, evangéliumi szelidsége, melyet Daudet ur néha éppen nem találó módon, visszácson tüntetett fel hivatala gyakorlatában stb.

Ennek a műnek elvitathatlan irodalmi és erkölcsi becse van. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy minden jó benne, azt sem mondom, hogy minden igaz benne, s különösen jól meg lenne figyelve. Különben Daudet ur tehetsége mellett is meglehetősen nehéz munkára vállalkozott; arra, hogy általában a vallásról beszéljen, a nélkül, hogy tanulmányozta volna, s különösen a protestantismusról, a melyet teljességgel nem ismert.*) Ezért azzal vádolták, hogy a protestantismust eltorzította azért, hogy jobban ostromolhassa. Valójában azok az eszmék és tények, melyeket a protestantismus számlájára felró, távolról sem illetik ezt. Egy nőről, kiről azt mondja, hogy protestans, egy különös pathologiai esetben tett tanulmányt nyujt nekünk. Engedjük meg ezt neki ez egyszer. De azért jogosan következtet-e, ha azt mondja: Ime ez a protestantismus!

Nemde ezt felelhetnök neki: Kétségkívül vannak a protestansok között rajongók, mint mindenütt, de ez mennyiben bizonyíték a protestantismus eszméje ellen? Éppen nem. Azonban mi semmi esetre sem fogadjuk el a jelenséget úgy, miként Daudet ur adja. Autheman aszszony, a regény hőse, valójában az örülségig ment rajongó; de ez a nő katolikus. Eszméi nem protestans, hanem oly katolikus eszmék, melyeket naponta alkalmazásban találunk a zárdáknak és kolostorokban. És Daudet ur saját egyházában tanulmányozta az ő protestans hősnőjén feltüntetett jelenséget. Ha Daudet ur ismerné a protestans elveket, tanokat és eszméket, azonnal átlátná, hogy az Autheman aszszonyéhoz hasonló aberratiók azoknak teljes tagadásai; s az ily aberratiókat nem lehet támpontokul használni a protestantismus ellen intézendő támadásnál. Az esetleges anomaliák, vagy ha úgy tetszik, a monstrositások nem változtathatják meg az

---

*) Daudet ur anynyira érzette a protestantismussal való ismeretlenségét, hogy mielőtt regényét füzetben adta volna ki (előbb tárczában jelent meg), felkért egy protestans írót, hogy nézze át. Nincs jogom azt az indiscretiot követni el, hogy nyilvánosságra hozzak oly nevet, a melyet csak kevés avatottak ismernek. Ez az író, kinek illetékességét mindenki elismeri, ezt mondotta: a legkirívóbb képtelenségeket kijavítottam, de teljesen kijavítani anynyi lett volna, mint az egészszet újból csinálni.

általános szabályokat, valamint az egyházhistoriában, úgy a természethistoriában sem. Ezért nem foghatom meg, hogy sok protestansot megzavart a könyv megjelenése. Való, hogy némely orthodox igen meszsze viszi a tan- és betűfanatismust, de nem hiszem, hogy Autheman aszszonyt fel lehessen közöttük találni, bármit mondjanak. Pedig addig mentek, hogy nyilvánosan megneveztek egy, a párisi protestans aristokrátiához tartozó nőt, a kit — mint mondják — Daudet Autheman aszszony vonásaival festett volna. Egyáltalában, szerintem, e műben semmi sem szól a protestantismus ellen.

Azt a másik komoly hibáztatást tehetni Daudet ur ellen, hogy Ebsen Eline esete lélektani szempontból hamis. Ezt a fiatal leányt Autheman aszszony a gyermeki kegyelet minden kötelességeitől eltérítette. Teljes lehetetlen lélektani igazság gyanánt elfogadni, hogy egy értelmes, tanult, jól nevelt leány, a ki 21 éves koráig teljes vonzalommal, odaadással, gyöngéd figyelemmel volt anyja iránt, ezt egyszerre hirtelen elhagyja, csak azért, mert Autheman aszszony elhittette vele, hogy az Isten azt rendelte, hogy menjen el és hirdesse az evangeliumot az egész világban. Ez hamis, az emberi természet nem ilyen. Vagy nem kellett volna ezt a fiatal leányt olyannak festeni, mint a gyermeki szeretet, jóság, nyájasság, értelmesség, szóval a helyes gondolkodás mintaképét; vagy ellent kellett volna állania a gazdag rajongónőnek, a ki meg akarta vele csalatni multját, megtagadtatni egész természetét. Ez nem következetes. A lelkismeret nem tesz ily rendetlen, irtózatot ugrásokat. Rég az ideje, hogy ezt Juvenalis is megjegyezte, mikor így szólott: „*nemo repente fuit turpissimus.*“

Végül azt állították, hogy Daudet ur regénye legcsipősebb lapjain az üdv seregére (The Salvation army) czélt. Elhiszem, igen de ez esetben a kérdés éppen nem érdeklí a protestantismust. Hisz egyetlen helyes gondolkodásu protestans sincs, a ki vissza ne utasítsa Booth ur és kisaszszony állítólag vallásos, valójában helytelen tüntetéseit. Nem kívánom elbeszélni ennek az exoticus puffer truppnak untató történelmét. Az angol, francia és svájci sajtó eléggé megismertette. Párisban legkisebb hatást sem gyakoroltak hóboros bellépések ellenére is, vagy éppen azért, sőt be is záratták a termet, a melyben előadásait tartották, s éppen párisi fiascojuk után vetették magokat Svájcra; tudja ön, hogy ott miként fogadták. Gasparini aszszonyság egy füzetben, melynek czíme: „*Lisez et jugez, armée soidisant du Salut*“ stb. letépte álarczokat és oda dobta őket a közmegvetésnek. E füzet érdeme szerint elevenig korbácsolja a bérencz rajongók eme seregének

fővezérét. Gasparin aszszonyság megszerezvén ennek a kis kiadásu új Loyolának „rendeleteit és szabályait“, nevezhetjük *monita secreta*; feltüntette mindazt, a mi keresztényellenes, embertelen és erkölcsstelen ezeknek az epileptikus térítőknak működésében. A közönség, a mely az üdv-sergének csak látszó, különös tüneteit ismerte, egészen elbámult és zugalódott, mikor megismerte szervezetét ennek a különös társaságnak, melynek fejei bajosan fogják tisztára mosni magokat a reájok rótt nyereszkesedés vádjától. Semmiesetre sem fog sikerülni nekik, hogy igazolják letipró spiritualis dölyfösségöket, az utálatos zsarnokságot, melylyel adoptáltak lelkiismeretére és szívére nehézkednek, s azt az illetlen *humbogót*, a melylyel a világon legszentebb dolognak — Krisztus vallásának és a lelkiismeretnek — a hitelét megrontják.

A jelen társadalomnak, mely meglehetősen skeptikus, s a mely nem tudom miként, de mégis fájlalja az eszményiség elhomályosodását: valami komoly, kellemes és határozott kell, a mi megnyugtassa s egyszersmind megerősítse; valami olyas, a mely a látni kezdő lelkiismeret előtt feltüntesse az eszményt, melynek szükségét ösztönyszerüleg érzi, bármit tegyen; valami olyas, a mi feltüntesse és tisztázza azon kötelességeinket, melyeket a családi, miként a társadalmi életben naponta teljesítnünk kell. E valami, az evangelium a maga egyszerűségében és nagyságában, kellemességével és határozottságával, a tökéletességnek és gyakorlati valóságnak eszményével a Krisztus személyében és életében. Ez felemel, ez megszentel; az üdv sergének tanai és cselekedetei lealjasítók. És ha igaz, hogy Daudet ur ezeket a tanokat és cselekedeteket akarta megbélyegezni, helyesen tett, de ez esetben tisztán ki kellett volna mondania, akkor mindenki igazat adott volna neki.

Midőn utóbbi levelemben a protestans theologiai karról azt mondtam volt, hogy megakarják szüntetni; mint az egyetem kiegészítő részét, egy a vallási közigazgatásban magas állást elfoglaló hivatalnoknak nézeteit közöltem; az a nézet körülbelöl ez volt: „Meg vagyok győződve, hogy a dolgot jelen állásában fogják hagyni, s az önök fakultását legalább addig fentartják, mig az állam és egyház elválásának kérdése meg nem lesz oldva.“ Ugy látszik, hogy a tények igazolják e nézetet. Ma már ismerjük a fakultások kérdésében kiküldött parlamenti bizottságnak jelentését. E jelentés azt ajánlja, hogy a katolikus fak. szüntessenek meg, a protestans fakultások tartassanak fenn; ez a hosszasan indokolt jelentés különösen azt a két

elvitathatatlan igazságot állítá fel: A katolikus fakultások nem adnak a papi hivatal gyakorolhatására szükséges oklevelet; csak a semináriumok képezik a leendő papokat; ellenben a protestans theologiai fakultások adhatnak felhatalmazást arra, hogy valaki protestans pap vagy tanár lehessen. Tehát — mondja a jelentés — fenn kívánjuk tartani az egyházi képeztetés két nagy intézete közti egyenlőséget, egyrésztől tudniillik a katolikus seminariumot, másrésztől a protestans theologiai fakultást.“

Most már az a kérdés, hogy a parlament megszavazza-e a bizottmány ajánlatait; ez nagyon is valószínű. Ez időhaladék lesz a francia protestantizmusnak, mely alatt helyesen cselekszik, ha nem téveszti szemei elől az idézett jelentés ezen kitételét: „Az állam és egyház elválasztására kell törekednünk.“ A francia protestansok tehát készüljenek ez eseményre és semmit se tartsanak fenn a véletlenségnek akkorra, midőn az állam ezt fogja mondani: „Ezután csak magatokra, életképességekre, saját erőtökre támaszkodjatok.“

CHARRUAUD DEZSŐ.
